

a nagyobb anyagi megbecsülés, hogy a tanárság társadalmilag is szinten tarthassa, magát és lelki energiáját a nyomasztó anyagi gondoktól felszabadítva a nemzeti célkitűzések szolgálatába állíthassa.

A feladat másik része magára a tanárságra hárul, mert az emelkedés záloga az új tanártípus: az eleven élethez közelebb álló, életrevalóbb, általános érdeklődésű öntudatos tanár.

Sárik Elek.

Magyar Kisebbség 1937.

*Szathmáry Lajos: Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz. A szórvány szó, illetőleg a magyarság nagy tömegeinek szórványokba való szétszóródása, „a magyar fajra nézve jelent akkora veszedelmet, mint a tüdővész, a vérbaj, vagy akár az alkohol.“ Ha általában minden 300 lélekszámon aluli magyar telepet szórványnak minősítünk, akkor 290.000 körül van a szórványokban élő magyarság lélekszáma. Ennek a nagy tömegnek a magyarság számára való megtartása érdekében szervezett szórványmunkára van szükség. Első feladat az u. n. szórvány-kataszter előállítás. A második feladat: szórványmunkások kiképzése. Eddig nagyrészt az egyházak végezték a szórványmunkát, de a magyarság megmentése érdekében újabb munkásokra és sokkal rendszeresebb, egységesebb és felelősségteljesebb munkára van szükség. Mindenkinek vállalkoznia kell erre a munkára, „aki a magyar Globuson él.“ Jelentős szerep jut a munka előkészítésében az iskoláknak. Szerepüket *Gál Kelemen* a nemzeti közéletre való nevelésről szóló felhívásában a következőkben jelölte meg: „A nemzeti közélet számára ébresztő, vezető és célokot kitűző, nemzeti értékeket megőrző egyéniségeket neveljenek és olyan intelligenciát, amelyik népe sorsa iránt nem közönyös, amely népét nem bízza sorsára; gazdasági, kulturális vergődésében nem hagyja magára, hanem a sors sujtolásában hallja és érzi a közös vér szavát.“*

Főleg azért van erre szükség, mert a fiatalabb generáció nagyrésze teljesen közömbös a magyarság sorskérdéseivel szemben. Ebben a tekintetben „a családi elindítás körül vannak nagy bajok.“ Mert az iskola — mai megkötöttségében — mindent nem pótolhat. A hittudományi főiskoláktól kezdve minden nevelő intézménynek bele kell kapcsolódnia a szórványmunkára való előkészítésbe. Leghelyesebb volna erre a célra a *vándortanítói* intézmény megszervezése, de a legegyszerűbb ember is alkalmas a szórványi munkára, ha kellő előkészítést kap s önneveléssel is igyekszik képezni magát.

A szórványmunkában legfontosabb a gyermek- és az ifjúsági munka. A gyermekmunka ima-, vallás- és énektanításból, valamint gyermekjátékokból áll, az ifjúság munkája pedig a népdalok, helyesírás, olvasás és számolás tanításával bővül. Természetesen a felnőtteket sem lehet magukra hagyni. A szórványokban sokszor egy-egy népnaptár is eseményszámba megy s nagy hatása van. Hát még a gondosan összeválogatott kis népkönyvtárnak! „Általános szabály, . . . hogy a szórványoknak . . . adjunk magunkból, kultúránkból és még vagyoni roncsainkból is.“

Kovács Árpád: Államnyelv a volt román s a mai magyar felekezeti iskoláknak. Megállapítja, hogy „az eszmei kisebbségi iskola feltételezi a teljes tanszabadságot, továbbá az oktatás tökéletes egyenlőségét is.“ A tanszabadság magában foglalja a *kisebbségeknek anyanyelvükön való tanulási és tanítási jogát*, az oktatás egyenlősége pedig a kisebbségeknek oktatási kérdésekben a *többségekkel való teljes egyenjogúságát* jelenti. Gyakorlatilag e két tételen a szabad iskola-létesítési, fel-

ügyeleti, szervezési, nyilvánossági és államérvényes bizonyítványadási jogot értjük; középponti gondolata pedig az anyanyelv szabad használata, amelyhez szorosan kapcsolódik a nemzetiségi államokban az államnyelvnek, mint az oktatás nyelvének a kérdése is. Általános törekvés ugyanis, hogy az államnyelv legyen az uralkodó az iskolában, de az oktatás nyelvének a megállapításánál mégis felül kellene emelkednie az államhatalomnak minden önös érdekén, mert az iskola a nevelés és oktatás helye, ahol egyszerre csak egy nyelven, mégpedig *csak az anyanyelven lehet eredményes munkát végezni*, — állapítja meg a szerző Imre Sándorra való hivatkozással.

Az anyanyelvi oktatást korlátozó rendelkezések így csoportosíthatók:

A) Az anyanyelvi oktatást *közvetlenül* korlátozó rendelkezések: I. Biztosítja ugyan a törvényhozás az anyanyelvi oktatást, de előírja az államnyelv tanítását is. II. Megszabja az államnyelv tanításának határát minőségi és mennyiségi szempontból egyaránt. (Ebben az anyanyelven való oktatás korlátozásának közvetett okai is fellelhetők, pl. az államnyelv tanításának sikertelensége esetén az iskola bezárása.) III. Az államnyelvnek, mint önálló tantárgynak a tanításán kívül annak megállapítása, hogy mely tárgyakat (esetleg a kisebbségi nyelven kívül minden tárgyat) kell még az állam nyelvén tanítani. IV. „Az egységes oktatás jelszava alatt meghúzódó erőszakkal“ a tantervbe csak az állam nyelvén tanítandó tárgyakat vesz fel. V. A kisebbségek egyes csoportjának az anyanyelven való tanulás megtiltása (pl. névfaj-, vagy valláselemzés útján).

B) *Közvetett* törvények: I. Az iskolafelállítási jognak csak bizonyos fokú, fajú, vagy nemű iskolára való korlátozása és különböző, sokszor teljesíthetetlen feltételekhez való kötése. II. A kisebbségi tantervek pótlásának, valamint működésének megakadályozása. III. Különböző indokkal (csökkentett nyilvánossági jog, magániskolává való degradálás) az állami iskoláknak a kisebbségek fölé való helyezése. IV. Vizsgákon az anyanyelv használatának korlátozása, esetleg teljes eltörlése. V. Kisebbségi iskolák létesítésének kivételes jogszabályokkal való meggátolása (pl. ahol állami iskola van, ott hasonló fajú vagy fokú iskola nem állítható fel).

C) Ugyancsak a kisebbségi, illetve az anyanyelven való oktatás kereteinek megszükkítését célozzák a *kivételes felügyeleti és ellenőrző szervek*, az „akadályokban gazdag kisebbségi tanügyi *statutumok*,“ valamint

D) a különböző *büntető intézkedések*, amelyek egyaránt sújthatják az iskolát, a tanulókat és a szülőket.

A fentiek az anyanyelvi oktatás korlátozásának „törvényes“ lehetőségei. Hogy ezek mellett mily törvényellenes intézkedésekkel is igyekeznek meggátolni az anyanyelvi oktatást, arra elég példát láttunk a Magyar Kisebbség 1935. és 1936-i évfolyamának ismertetésénél.¹⁾

Kiss Árpád: Az állami elemi magyar tannyelvű iskolák és magyar tagozatok az 1936—37. tanév végén és Újabb adatok az állami elemi iskolák magyar tagozatairól. Szerző adatainak a felhasználásával már az előző évfolyamok ismertetésénél rámutattunk az erdélyi magyarnyelvű iskolák állandó csökkenésére. Láttuk, hogy az 1933-i hivatalos kimutatásban szereplő 427 magyar tannyelvű vagy magyar tagozattal bíró áll. el. iskolából az 1934/35. tanév végén csak 112 működött, az 1936/37. tanév végére pedig ez a szám 44-re olvadt. Megszűnt pl. a dévai csángó-telepen olyan magyar tagozat, ahol 270 tanuló közül csak 3 nem volt magyar. A magyarul tanuló gyermekek száma is ijesztően csökken: 1933-ban 96.809, az 1934/35. tanév

¹⁾ L. Nevelésügyi Szemle I. évf. 135. és 359. l.

végén 13.886, az 1936/37. tanév végén pedig 4.527 gyermek tanulhatott magyarul. Jellemző nagyon az a körülmény is, hogy hol szüntetik meg a románok a magyar iskolákat. Csík megyében pl. nincs már egyetlen magyar iskola sem, Udvarhely megyében, ahol 119.300 magyar él, (a lakosság 91,8 %-a) 342 gyermek tanul a hat magyar tagozatú iskolában, Háromszékben csak egy magyar tagozatú iskola van 106 tanulóval, Maros-Torda megyében pedig nincs egy sem.

Második cikkében azután a szerző — már az 1937-i hivatalos kimutatás megjelenése után — a magyarnyelvű iskolák további megszüntetéséről számol be. E szerint az egész Székelyföldön nincs már egyetlen magyar iskola sem. Tehát ott szüntetik meg a magyar iskolákat, ahol a legnagyobb tömegben él együtt a magyarság! Természetesen Erdély más vidékein is szüntettek meg magyar iskolákat és tagozatokat, s állítottak azok helyébe román és német (!) nyelvűt. Ez utóbbi tény talán a legjellemzőbb a román hivatalos köröknek a magyarsággal szembeni állásfoglalására.

Szalkai Zoltán.

Magyar Statisztikai Szemle 1938. 1—10. szám.

Jánki Gyula dr.: A tanítóképzés Magyarországon az 1936—37. tanévben. A cikk az új tanterv életbelépése előtt visszapillantást vet az elmúlt 10 évre. A képzők száma 45-ről 55-re emelkedett, a tanárok száma 567-ről 847-re. A növendékek közül a fiútanulók száma 1930/31-ben 3351-gyel, míg a leányok 1934/35-ben 6525-tel érte el a csúcspontot, Előképzettségre nézve főleg az 1930/31. tanévben volt sok érettségizett, ill. főiskolai képesítéssel bíró tanítójelölt. Az intézetek jellege szerint a felekezeti tanítóképzés fejlődött (különösen a r. kat. leányintézetek). Milyen társadalmi rétegből kerülnek ki a tanulók? A fiúknál nagyobb arányú a felfelé törekvés, mint a lányoknál. Az utolsó évtizedben nagyon csökkent a papok, tanítók, tanárok gyermekeinek száma a képzőkben. Kiadott oklevelekben 1930 óta van túltermelés; ez különösen a tanítónők körében öltött nagy méreteket (évenként 1000-nél több marad állás nélkül). Az új tanterv remélhetőleg úgy a képzés, mint az elhelyezkedés tekintetében javulást fog hozni (akadémiai képesítés és az utánpótlás egyensúlya).

A Szemle 3. számát a Szent István ünnepekre készülő Székesfehérvár és Fejérmegye ismertetésének szenteli. A közoktatásügyi állapotokról Jánki Gyula dr. számol be. Székesfehérvár kultúrközpont: 95,7% írni-olvasnitudó lakosságával országos viszonylatban a 3. helyen áll. Népoktatása már a 18. sz.-ban megindul (az első iskola 1693-ban létesül); nagy fejlődést ér el a háború után; ma a megyében 257 elemi iskola van. 30 év alatt (1906-tól 1936-ig) a megye területén a tanítók és a tanulók száma is növekedett; Székesfehérvárott mindkettő csökkent. Ezen ellentétes irányú változás oka: a megye területén a beiskolázás teljesebbé válása, a városban pedig főleg a születéscsökkenés. (30 év alatt az I. osztályos tanulók száma 1.120-ról 757-re esett.) Tanoncoktatása, de főleg polgári iskolai oktatása nagyarányú fejlődést mutat: a tanulók száma majdnem tízszeresére emelkedett. A középiskoláiról híres városban 1688 óta van gimnázium: ez ma a ciszterciák vezetése alatt áll; ezenkívül van 1 állami fiú- és 1 községi leánygimnáziuma. A tanulók létszáma itt 30 év alatt megkétszereződött. Kereskedelmi iskolái, szakiskolái, r. k. hittudományi főiskolája a közoktatásügy magas színvonalát mutatják. A lakosság közül 256 főiskolát látogat. Székesfehérvár kulturális jelentőségét emeli, hogy tankerületi kir. főigazgatóság székhelye.